

*Назва: Наукові праці Національного університету харчових технологій  
№31: - 2009.*

## **ПІДПРИЄМСТВА ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НА РИНКУ ПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ УКРАЇНИ**

**Зайнчковський А.О., д.е.н., проф. НУХТ**

**Анотація.** Визначено роль підприємств харчової промисловості на ринку продовольчих товарів України. Відзначається, що харчова промисловість є і залишається в подальшому стратегічно важливою галуззю економіки України, від якої залежить добробут людей.

**Ключові слова:** харчова промисловість, зовнішньоторговельний обіг, хлібопекарська галузь, цукрова промисловість, олійно-жирова промисловість, спиртова галузь.

## **ПРЕДПРИЯТИЯ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ НА РЫНКЕ ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫХ ТОВАРОВ УКРАИНЫ**

**Зайнчковський А.А., д.э.н., проф. НУХТ**

**Аннотация.** Определена роль предприятий пищевой промышленности на рынке продовольственных товаров Украины. Отмечается, что пищевая промышленность является и остается в дальнейшем стратегически важной отраслью экономики Украины, от которой зависит благосостояние людей.

**Ключевые слова:** пищевая промышленность, внешнеторговый оборот, хлебопекарная отрасль, сахарная промышленность, масложировая промышленность, спиртовая отрасль.

## **FOOD PROCESSING ENTERPRISES ON CONSUMER PRODUCTS MARKET OF UKRAINE**

**Zainchcovskiy A.O., d.e.n., the professor**

**Annotation.** The article determines the role of food processing enterprises on consumer products market of Ukraine. Food processing industry is and will be in future a strategic industry of Ukraine economy, which influence on human wellbeing.

**Keywords:** food processing industry, foreign trade turnover, baking industry, sugar processing industry, oily-fat industry, alcohol industry

**I. Вступ.** Виробництво харчових продуктів є однією з найперших умов життя людей і розвитку суспільства, одним з основних показників його економічного стану.

Позитивні тенденції у розвитку економіки країни і соціальної сфери, створення сприятливих умов для ефективної роботи дали змогу трудовим колективам харчової промисловості України восьмий рік поспіль досягати високих темпів зростання виробництва, демонструючи потужний потенціал і творчий підхід до справи. Харчова індустрія є і залишиться в подальшому стратегічно важливою галуззю народного господарства, від якої залежить добробут людей.

**II. Постановка завдання.** Галузь харчової і переробної промисловості в загальному обсязі реалізованої продукції в Україні становить 15,7 відсотків, займаючи при цьому друге місце після металургії та оброблення металу і є потужним бюджетоформуєчим джерелом. Щорічно від харчових підприємств країни до бюджетів всіх рівнів надходить більше 7 млрд. грн. податків і обов'язкових платежів.

Розвиток галузі і нарощування темпів виробництва продуктів харчування безпосередньо залежить від рівня доходів населення та експортних можливостей.

Забезпечення населення України основними видами продовольства вітчизняного виробництва є самодостатнім та не залежить від імпорту.

**III. Результати.** Харчова промисловість займає одне з перших місць за обсягом іноземних інвестицій в економіку України. В галузь вкладено понад 1,4 млрд. дол. США. Слід зазначити, що пік інвестиційної привабливості підприємств харчової промисловості для іноземних інвесторів практично минув. Він припав на другу половину 90-х років минулого століття, в період приватизації тютюнової, пивобезалкогольної, олієжирової та кондитерської галузей. У харчовій промисловості практично завершився процес

приватизації, галузь є піонером впровадження ринкових засад в механізм господарювання.

Аналіз роботи підприємств харчової промисловості за 2008 рік свідчить про зниження темпів виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів у порівнянні з 2007 роком. Зниження темпів допущено у 13 регіонах, а у 14 регіонах темпи приросту обсягів виробництва випереджають показники 2007 року. У 2009 році також очікується зниження темпів виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів у порівнянні з 2008 роком на 2 %.

У 2008 році, реалізовано продукції харчових та тютюнових виробників в діючих цінах на загальну суму в 107,1 млрд. грн., що на 25,1 % більше ніж в 2007 році. Питома вага реалізованої продукції виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів в загальному обсязі реалізованої промислової продукції в Україні за 11 місяців 2008 року склала 13,8 %. Індекс цін виробників промислової продукції по виробництву харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів у грудні 2008 року відносно до грудня 2007 року становив 116,5 %. Найбільше подорожчала продукція у виробництві м'яса та м'ясних продуктів (на 33,4 %), хліб та хлібобулочні вироби (на 27,6 %), напої (на 19,9 %).

Згідно з даними Держкомстату, впродовж січня-грудня 2008 року зростання споживчих цін на продукти харчування та безалкогольні напої склало 24,5 % при індексі інфляції за цей період 22,3 %.

У IV кварталі 2008 року індекс споживчих цін на продукти харчування та безалкогольні напої становив 102,4 % (у жовтні – 101,1 %, листопаді – 100,2 %, грудні – 101,1 %) проти 109,8 % у IV кварталі минулого року.

**Зовнішньоторговельний обіг** основних видів продукції харчової промисловості (групи 1-24) за 2008 рік склав 10,1 млрд.дол.США, що порівняно з 2007 роком більше на 2,4 млрд. дол.США або на 31,2 %. Зовнішньоторговельне сальдо позитивне і дорівнює 971,6 млн.дол.США.

За цей період експортовано продукції на суму 5,5 млрд. дол.США, що порівняно з минулим роком більше на 819,2 млн.дол.США або на 17,4 %. За 2008 рік імпортовано основних видів продукції харчової та переробної промисловості на суму 4,6 млрд. дол.США. Порівняно з попереднім роком їх імпорт збільшився на 1,6 млрд. дол.США або на 53 %.

До Зведеного бюджету станом на 01.01.2009 р. від підприємств харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів надійшло 14,1 млрд. грн. (на 33,8 % більше, ніж було сплачено у 2007 році), видобування солі – 46,4 млн. грн. (на 47,8% більше). До Державного бюджету від підприємств харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів надійшло 12,4 млрд. грн., видобування солі – 27,5 млн. грн. Податковий борг до Зведеного бюджету по харчовій промисловості та переробленню сільськогосподарських продуктів зменшено протягом 2008 року на 2,3 млн. грн. (на 2,4 %), по видобуванню солі – зменшено на 0,4 млн. гривень. Податковий борг до Державного бюджету на 01.01.09 зменшився порівняно з попереднім періодом на 5,1 млн. грн. (на 5,9 %), по підприємствах по видобуванню солі – зменшився на 0,4 млн. гривень. У 2009 році очікується, що до Зведеного бюджету від підприємств харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів надійде 14,9 млн. гривень, або на 824 млн. грн. більше ніж у 2008 році за рахунок збільшення надходження акцизного збору.

За результатами 11 місяців 2008 року серед підприємств харчової промисловості 61 % - одержали прибуток (4 963,0 млн. грн) , 39 % підприємств одержали збиток ( 4 858,3 млн. грн).

Щодо заборгованості із заробітної плати. (загальна сума невиплаченої заробітної плати працівникам державних підприємств, діяльність яких координує Департамент харчової промисловості, станом на 1 січня 2009 року по економічно-активних підприємствах – 699,8 тис. грн. і зменшилася впродовж року на 1625,2 тис.грн.у зв'язку із виведення із економічно-

активних підприємств Солотвинського солерудника, який здійснює виробничу діяльність протягом двох років.

**Хлібопекарська галузь** у 2008 році підприємствами хлібопекарської галузі вироблено 1903 тис.тонн хлібобулочних виробів, що на 1,8 % менше, ніж за 2007 рік.

За січень - листопад 2008 року 37 відсотків промислових підприємств, що виробляють хліб та хлібобулочні вироби одержали 121 млн. грн. збитків, в цілому галузь за цей період отримала прибутків 95,1 млн. гривень.

З метою стабілізації ситуації в хлібопекарській галузі, покращання фінансового стану підприємств та забезпечення працюючим соціальних гарантій Міністерством аграрної політики вживалися такі заходи.

Затверджено галузеву програму розвитку хлібопекарської галузі на період до 2015 року з метою забезпечення внутрішнього ринку борошном для стабілізації цін на хліб масових сортів, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 13 лютого 2008 року № 55 “Про заходи щодо забезпечення стабілізації ситуації на ринку зерна та продуктів його переробки у 2007/2008 маркетинговому році”, здійснювалися інтервенційні поставки борошна в регіони з Аграрного фонду та Держкомрезерву.

Впродовж березня-грудня (станом на 24.12.2008 року) фактично реалізовано всього 182,8 тис. тонн борошна, в тому числі: Держкомрезервом – 117,1 тис. тонн пшеничного борошна; Аграрним фондом – 65,7 тис. тонн.

У 2008 році хлібопекарським підприємствам надавалася фінансова підтримка шляхом розповсюдження на них механізму здешевлення кредитів на закупівлю сировини. Для підтримки хлібопекарських підприємств та з урахуванням позицій об'єднання «Укрхлібпром» і Всеукраїнської асоціації пекарів були внесені зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 25.12.1996 № 1548 “Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)” (постанова Кабінету Міністрів України від 26.03.2008 № 276 “Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України”), в результаті чого

булочні вироби та хліб з додаванням цукру, жиру, інших наповнювачів були виведені з державного регулювання і формуються на сьогодні у вільному режимі.

Проте світова фінансова криза ускладнила ситуацію в галузі. Перш за все через неможливість забезпечити сплату відсотків за кредитні ресурси взяті в іноземній валюті. У 2009 році з метою врегулювання проблемних питань у хлібопекарській галузі Департамент харчової промисловості планує:

Забезпечити супроводження в комітетах та на пленарних засіданнях Верховної Ради України проектів законів України: "Про термінові заходи щодо мінімізації негативних наслідків фінансової кризи у хлібопекарській галузі".

Даний законопроект передбачає провести реструктуризацію заборгованості за валютними кредитами позичальників – хлібопекарських підприємств, які були надані до 1 листопада 2008 року на закупівлю сільськогосподарської продукції, борошна та технологічного обладнання для виробництва хліба, без пониження фінансового класу позичальника та зобов'язує Національний банк України та комерційні банки укласти договори про підтримання ліквідності через відповідні інструменти рефінансування.

" Про хлібопечення в Україні": законопроект передбачає врегулювання відносин, що виникають у процесі виробництва, переробки, пакування, транспортування, зберігання і реалізації хліба та хлібобулочних виробів.

Крім цього, з метою мінімізації негативних наслідків впливу фінансової кризи на підприємства харчової промисловості, які випускають соціально значимі види продукції, пропонується забезпечити подання на розгляд Уряду проект постанови Кабінету Міністрів України "Про визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України".

**Цукрова промисловість** в 2008 році всіма категоріями господарств України посівні площі під цукрові буряки були скорочені до 388,7 тис. га, що складає 60% від площ попереднього року.

Слід зазначити, що у 2008 році було вперше запроваджено дієвий механізм стимулювання сільськогосподарських товаровиробників у вирощуванні цукрових буряків. Так, постановою Кабінету Міністрів України 25 червня 2008 року № 584 "Про внесення змін до пункту 2 Порядку використання у 2007 році коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки виробництва продукції рослинництва" сільськогосподарським товаровиробникам, які вирощували цукрові буряки для виробництва цукру квоти "А" надавалася дотація у розмірі 750 гривень на 1 гектар посіву. Загальна сума державної підтримки на вирощування цукрових буряків становила 243,7 млн. гривень.

Кабінетом Міністрів України на період з 1 вересня 2008 року до 1 вересня 2009 року встановлено граничний розмір квоти поставки цукру на внутрішній ринок (квота "А") в обсязі 1985 тис. тонн.

Станом на 1 лютого 2009 року було прийнято 13,7 млн. тонн цукрових буряків при середній урожайності 354,7 ц/га, у 2007 році середня урожайність складала 294,2 ц/га, вироблено з них 1575 тис. тонн цукру.

Із 104 діючих цукрових заводів у 2008 році працювали 70, тоді як у минулому році працювало 109 підприємств галузі. На цей час сезон переробки завершено.

За оперативними даними за січень-листопад 2008 року 29,6 відсотка цукрових заводів одержали прибуток у сумі 24,3 млн. грн., 75,4 відсотка – збиток у сумі 637,9 млн. гривень.

Розрахункові перехідні запаси цукру в усіх суб'єктів господарювання станом на 1 січня 2009 року склали 1897,6 тис.тонн, а на кінець 2008/2009 маркетингового року очікується залишків цукру в обсязі 890 тис.тонн.

Відповідно до взятих Україною зобов'язань в рамках СОТ, з 1 січня 2009 року встановлена щорічна тарифна квота на імпорт в Україну цукру-сирцю з тростини в обсязі 260 тис. тонн.

Українські виробники цукру в повному обсязі забезпечують потребу внутрішнього ринку власним буряковим цукром, ринок в період виробництва

сезонно перенасичений і ціни попиту значно нижчі рівня витрат на його виробництво, а згідно прогнозного балансу попиту і пропозиції цукру на 2008/2009 маркетинговий рік, в Україні є значні ресурси для його експорту.

У 2008 року Аграрним фондом було законтрактовано 50 тис. тонн цукру, але, через відсутність фінансування, станом на 01.01.2009 р., оформлено та сплачено 25,205 тис. тонн на суму 80,649 тис. гривень. Решту контрактів повернуто на підприємства.

Пропозиції Департаменту харчової промисловості щодо нормативно-правового врегулювання проблемних питань у бурякоцукровій галузі.

Забезпечити супроводження в комітетах та на пленарних засіданнях Верховної Ради України проекту Закону України "Про ратифікацію Рішення Економічної ради Співдружності Незалежних Держав про внесення змін до Переліку умов, виробничих і технологічних операцій, при виконанні яких товар вважається таким, що походить з країни, в якій вони мали місце".

З метою захисту вітчизняного товаровиробника:

Вже у 2009 році Департаментом підготовлено і прийнято на засіданні Уряду постанову Кабінету Міністрів України від 29 січня 2009 року № 38 "Про зміну строку скасування вилучення цукру білого з режиму вільної торгівлі з Російською Федерацією".

Крім цього, на розгляд на засіданні Уряду, яке відбудеться завтра 04.02.2009 внесено проект постанови "Про державне регулювання виробництва цукру та цукрових буряків з 1 вересня 2009 року по 1 вересня 2010 року".

Також необхідно подати на розгляд Уряду проекти постанов Кабінету Міністрів України:

- щодо тимчасового вилучення цукру з режиму вільної торгівлі з Республікою Білорусь;
- стосовно поновлення членства України в Міжнародній організації цукру.



Олійно-жирова промисловість. В Україні валовий збір насіння соняшнику урожаю 2008 року у заліковій вазі оцінюється в обсязі 6,52 млн. тонн.

Внутрішні ресурси насіння соняшнику (з урахуванням залишків на початок маркетингового року в обсязі 255 тис. тонн) складають 6,775 млн. тонн.

За 2007-2008 маркетинговий рік вироблено 1832,3 тис. тонн олії проти 2145 тис. тонн за відповідний період минулого маркетингового року або на 14,6 відсотка менше, у т.ч. вироблено соняшnikової олії – 1750,6 тис. тонн проти 2085,3 тис. тонн або на 16 відсотків менше. За попередніми підрахунками у 2008-2009 маркетинговому році виробництво олії очікується на рівні 2,2 млн. тонн, з яких 1,7 млн. тонн буде спрямовано на експорт.

Внаслідок зменшення валового збору насіння соняшника та сої в Аргентині, через негативний вплив тривалої засухи, ціни на насіння соняшнику на світовому та внутрішньому ринку зросли, на сьогодні, за оперативними даними, ціна 1 тонни насіння соняшнику на елеваторі складає 1760 грн, на переробному підприємстві 2000 – 2100 гривень.

**Спиртова галузь.** Обсяги виробництва спирту етилового за 2008 рік зменшились на 12,1% у порівнянні з 2007 роком і склали 27872 тис. декалітрів. Реалізація спирту етилового склала 26956 тис. декалітрів, проти 31362 тис. декалітрів у 2007 році. Експорт спирту, у порівнянні з 2007 роком, зменшився на 42 відсотки і склав 5314 тис. декалітрів. Залишки спирту етилового станом на 1 січня 2009 року збільшились порівняно з початком року на 159 тис. дал або 9,9 % і склали 1771 тис. дал. *в т.ч. спирту зернового - 1169 тис. дал (66% від загального обсягу), спирту мелясного - 602 (34% від загального обсягу).*

Виробництво спирту технічного протягом 2008 року здійснювалось 4 спиртовими заводами, обсяги його скоротились на 48 % і склали 841 тис. дал проти 1856 тис. дал за 2007 рік. Залишки спирту технічного - 38,6 тис. декалітрів.

Коефіцієнт використання потужності з виробництва спирту етилового за 2008 рік склав 45,8 % з урахуванням простоюючих підприємств, в тому числі по зернових - 66 %, по м'ясних 23%. З травня 2004 року виробництво біоетанолу не здійснювалось.

Поряд з цим слід зазначити, що департаментом харчової промисловості спільно з концерном "Укрспирт" забезпечено прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 27.12.2008 р. №1127, якою відновлено діяльність концерну "Укрспирт", а також на попередньому засіданні Уряду прийнято постанову від 21 січня 2009 р. № 27 щодо обов'язковості використання денатуранта спирту-бітрекса, що дасть можливість істотно збільшити обсяги відвантаження на експорт спиртовмісної продукції технічного призначення.

Серед позитивів 2008 року слід відзначити непохитну позицію Мінагрополітики щодо запровадження інвестиційних проектів з виробництва біоетанолу на 6 спиртових заводах, завдяки чому на сьогодні розпочато пуско-налагоджувальні роботи на Івашківському, Наумівському та Триліському спиртзаводах, а на 15 березня поточного року, такі роботи будуть розпочаті на Коростишівському спирткомбінаті та Хоростківському спиртзаводі. На Жовтневому спиртзаводі завершено проектні роботи.

З метою нормативно-правового врегулювання проблемних питань у спиртовій галузі Департаменту харчової промисловості необхідно здійснити наступні кроки:

Забезпечити супроводження в комітетах та на пленарних засіданнях Верховної Ради України проекту Закону України "Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України щодо сприяння виробництва та використання біологічних видів палива".

Подати на розгляд Уряду проект Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації" в частині виключення із зазначеного переліку підприємств спиртової галузі, які тривалий час не працюють, а також державних підприємств лікєро-горілчаної галузі.

Під час підготовки змін до проекту Закону України “Про Державний бюджет України на 2009 рік” внести пропозиції щодо виділення коштів на запровадження електронних приладів обліку спирту етилового на державних підприємствах спиртової галузі, а також подати на розгляд Уряду пропозиції щодо вдосконалення законодавства у сфері оптової торгівлі спиртом етиловим.

Для підвищення експортного потенціалу спиртової галузі подати на розгляд Уряду проекти постанов Кабінету Міністрів України:

- щодо встановлення квот на спирт етиловий денатурований (спирт технічний) для підприємств органічного синтезу;
- щодо уповноваження концерну "Укрспирт" на право здійснення оптової торгівлі спиртом етиловим.

Вирішити питання уніфікації коду УКТ ЗЕД спиртовмісної продукції технічного призначення при її експорті українськими виробниками відповідно до вимог ЄС.

З метою забезпечення стабільної ситуації на державних підприємствах спиртової галузі Тернопільської області та відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2008 № 1615 " Про перегляд рішень про застосування фінансової санкції до державних спиртових заводів" невідкладно переглянути рішення органів державної податкової служби про застосування до зазначених заводів фінансових санкцій.

**IV. Висновки.** В сучасних умовах серед чинників, які негативно впливають на роботу підприємств харчової промисловості, та які необхідно вирішити у 2009 році, є:

- відновлення банками кредитування підприємств, більшість банків припинили або зменшили кредитування по вже працюючих кредитних лініях, ставки по овердрафтам і кредитам зросли, платежі здійснюють із затримками, ураховуючи, що недостатня кількість фінансових ресурсів та не визначені критерії рефінансування з боку НБУ, або відсутність рефінансування взагалі

не дають банкам можливостей для кредитування економіки за прийнятними відсотками тощо;

- вирішення проблеми у взаємовідносинах між виробниками та підприємствами торгівлі, яка пов'язана з затримкою розрахунків за поставлені товари до 20-90 днів, що призводить до нестачі обігових коштів та погіршує фінансовий стан як виробників, так і підприємств торгівлі;

- визначитися з валютно-курсовою політикою, що дасть можливість підприємствам ефективно використовувати кредитні ресурси, оскільки більшість коштів іде не на розрахунки з постачальниками, а на виплату постійно зростаючих у гривневому еквіваленті відсотків за валютними кредитами.

*Надійшла до редколегії 20.02.2009 р.*

Стаття рекомендована до друку д.е.н., проф. Шегдою А.В.